

Dr. Nikolai Mikhailov, Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine – Rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550), Trst, Mladika, 2001 (Ob izidu knjige)

Irena Orel

Pri založbi Mladika v Trstu je spomladi izšel slovenski prevod monografije *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine – Rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do leta 1550)* mladega ruskega jezikoslovca, preučevalca baltske in slovanske mitologije, romanista, klasičnega filologa, slavista in slovenista dr. Nikolaja Mikhailova, ki se tudi poklicno od leta 1998 posebej posveča slovenistiki kot profesor slovenščine in predstojnik katedre za slovenistiko na Univerzi v Vidmu. Delo je nastalo po sistematični raziskavi slovenskih pisnih dokumentov izpred več kot pol tisočletja. Ob tem dragocenem znanstvenem prispevku avtorja k zgodovini slovenskega jezika ne moremo mimo dejstva, da je v povojnem obdobju prvi zbral, pregledal, predstavil in ovrednotil slovensko jezikovno dediščino v času po Brižinskih spomenikih in pred začetkom protestantskega knjižnega razcveta.

Verjetno ni naključje, da je knjiga izšla prav med Slovenci v Trstu, saj so med deseterico daljših srednjeveških besedil kar trije z beneškoslovenskega jezikovnega območja, s skrajnega zahodnega roba slovanskega sveta, stičišča z romanskim in germanskim življenjem, kjer se je slovenski jezik gojil, krepil in ohranjal na vsej burni in razburkani zgodovinski poti (Videmski rokopis iz l. 1458 z imeni števnikov, Starogorski rokopis z zapisi treh molitvenih obrazcev iz Stare Gore (Castelmonte) nad Čedadom (1492–98) ter Černejški ali beneškoslovenski rokopis z 52 slovenskimi zaznamki ustanovnih maš z Gorenje Černejše v Terski dolini (od 1497 dalje). Zato je delež tujerodnega znanstvenika, avtorja monografije, ki je posvetil svoje sveže ustvarjalne sile in raziskovalno moč prav odstiranju prahu pozabe z našega najbolj oddaljenega in mračnega srednjeveškega pismenstva, toliko večji, saj je zapolnil zevajočo vrzel v kulturno- in jezikovnozgodovinskem preučevanju predknjižnega obdobja. Bera slovenskih pisnih virov je morda skromna le po obsegu, fragmentarnosti, vsekakor pa ne po besedilni raznovrstnosti in večfunkcionalnosti ter jezikovni nadnarečnosti oz. večnarečnosti, ki nas nehote sili k misli, da se je že tedaj izoblikoval pisni jezik za splošnejšo rabo, ki ni izhajal le iz določenega narečja oz. govora, temveč je moral vsebovati povezovalne prvine širšega prostora. Slovenski jezik je že v zadnjih stoletjih srednjega veka dosegel raven, ki je omogočila izražanje tako nabožnih, uradno-pravnih kot tudi umetnostnih vsebin, in nudil trdno podlago, na kateri je v novem veku lahko v novih družbenih in ob boljših tehničnih pogojih pred 401 letom nastala prva slovenska knjiga, da se je lahko razbohotil kar v 53 protestantskih tiskih.

Tisoč let slovenskega jezikovnega obstoja se odraža v svoji prvi predknjižni polovici v 14 doslej evidentiranih rokopisnih zapisih (z eno izjemo, tj. interpolira-

nimi slovenskimi besedami v nemškem tiskanem protipuntarskem letaku iz l. 1515). Po zadnji znanstvenokritični izdaji naših najstarejših srednjeveških rokopisov, tj. Brižinskih spomenikov, pri SAZU v Ljubljani ter izdaji Stiškega rokopisa s študijami l. 1992 pri Državni založbi Slovenije smo Slovenci po zaslugi avtorja dobili celostni prikaz, novo skupno objavo, strokovnoliterarni pregled vseh obravnav in omemb ter jezikoslovno obdelavo vseh 13 doslej znanih in ohranjenih srednjeveških rokopisov in fragmentov, ki so nastali po Brižinskih spomenikih do začetka slovenskega knjižnega jezika v drugi polovici 16. stoletja.

Filološko in jezikoslovno znanstveno delo, delno predstavljeno v knjigi, je sad avtorjeve doktorske disertacije, ki jo je pripravljal od junija 1996 do februarja 1998 in istega leta uspešno zagovarjal na Rijksuniversiteit v Leidnu na Nizozemskem pri prof. dr. F. Kortlandtu. Kot je avtor poudaril v uvodu k objavljeni doktorski disertaciji v nemškem jeziku l. 1998, je bil namen dela »obnovljena objava in zgodovinskojezikovna analiza nekaterih »zgodnjeslovenskih« (izraz uporabi namesto dvoumnega pridevnika »staroslovenskih«) rokopisov 14., 15. in 16. stoletja do prve slovenske tiskane knjige l. 1550«. Predhodno je moral avtor po knjižnicah in arhivih poiskati izvirnike (razen dveh izgubljenih, in sicer Auersperškega in Kranjskega rokopisa, je ugotovil, da je izginil tudi Starogorski rokopis iz videmskega nadškofijskega arhiva), jih natančno grafološko pregledati in na novo zapisati. V svoji doktorski disertaciji jih je nato natančno jezikovno razčlenil, kritično objavil in ovrednotil delež do sedaj odkrite slovenske jezikovne zapuščine v predknjižnem obdobju. Raziskovalne rezultate je predstavil kar v treh knjigah, ki so izšle v različnih jezikih: italijanskem (1997), nemškem (1998) in sedaj tudi slovenskem (2001). To obdobje je po avtorjevem mnenju ostalo neraziskano iz več razlogov: objektivni vzrok je majhno število rokopisov oz. slovstvenih virov v obdobju med prvimi zapisi (Brižinski spomeniki) in prvo knjigo, subjektivni pa osredinjenost na dva najpomembnejša mejnika (izhodišče zgodovine slovenskega jezika in reformacija). Neravnotežje v preučevanju jezika v obdobju med obema mejnikoma je s to monografijo uravnovešeno, saj je z znanstvenim jezikoslovnim in filološkim opisom 13 zvrstno različnih slovenskih zapisov v drugem tisočletju srednjega veka potrjeno pisno izročilo in večzvrstna raba slovenskega jezika ob latinskem in nemškem: poleg nabožnih (Celovski/Rateški rokopis (1362–1390), Stiški rokopis (1428–1440), Starogorski rokopis (1492–1498), Načrt za pridigo (16. stol.)) so to tudi pravna (Kranjski rokopis iz verjetno prve polovice 16. stoletja), uradnovalno-administrativna (Černjejski rokopis (od 1497 dalje)), umetnostna – slovenski verzi (Oswald von Wolkenstein (1416/1417), Auersperški rokopis (15. stoletje), velikonočna kitica Stiškega rokopisa (1440), Ain neues lied von den kraynerischen bauren (1515) kot prvi tiskani dokument s slovenskim jezikom) in tematska besedila oz. zapisi (zapis pozdrava koroškega vojvode B. Spanheimskega v pesniškem delu Frauendienst Ulricha von Li(e)chtensteina (1227), Videmski rokopis s števnikami (1458), Škofjeloški rokopis z imeni mesecev (1466) ter po l. 1997 odkrit tribesedni zapis Wiljema Praunpergerja iz l. 1544 v Turnirski knjigi Gašperja Lambergerja (iz knjige D. Kosa).

Knjiga, odeta v zimzelene platnice z belimi sledovi zapisanih besed iz Černjejskega rokopisa, obsega čez 250 strani. Slovenska izdaja je v primerjavi z objavo celotne disertacije v nemški izdaji manj obsežna in poljudnejša, saj izpušča vse

jezikovne komentarje kot tudi ves kritični aparat pri objavah spomenikov. V predgovoru je avtor poudaril, da slovenska izdaja monografije o zgodnjeslovenskih jezikovnih rokopisih ne pomeni prevoda, temveč skrajšano in dopolnjeno (zlasti bibliografsko) verzijo z objavo vseh doslej znanih besedil. Vsebuje I. razdelek z naslovom *Zgodovina preučevanja zgodnjeslovenskih rokopisov*, in sicer: 1. splošni seznam, 2. zgodnjeslovenski rokopisi v strokovnih in znanstvenih delih (od Radicsa 1879 do Mikhailova 1997a); 3. objave in raziskave posameznih (13) rokopisov. Prvo poglavje je – kot v obeh prejšnjih knjigah – namenjeno pregledu zgodovine preučevanja zgodnjeslovenskih jezikovnih spomenikov: v prvem razdelku po avtorjih, v drugem po jezikovnih spomenikih, oboje urejeno v kronološkem zaporedju. Prispevek raziskovalcev tega obdobja slovenskih pisnih virov oz. pregled razprav je avtor obdelal v 24. enotah: prvo mesto pripada P. Radicsu, ki je skušal sistematično naštet, delno reproducirati in podati nekaj ugotovitev o vlogi slovenskega jezika v srednjem veku (LMS 1879), sledijo še razpravljanja V. Oblaka (1889), J. Glaserja (1894), J. Grudna (1911), L. Lenarda (1913), F. Ramovša (1924), F. Kidriča (1928/32; 1938), M. Kosa (1931), I. Grafenauerja (1931, 1934/35, 1942, 1973), F. Petreta (1955), L. Legiša, F. Tomšiča (1956), J. Pogačnika (1961, 1972, 1990), A. Cracine (1973), B. Pogorelec (1974), E. Stankiewiczza (1981), J. Toporišiča (1981, 1991), R. Lenčka (1982), V. Habjana (1988), S. Bonazze (1988), N. Mikhailova (1997). Obravnava jezikovnih spomenikov po avtorjih s splošnega strokovnoliterarnega stališča je prikazana tudi v preglednici. Avtor ugotavlja, da sta samo dva avtorja (Radics, 1879, in Lenard, 1913) skušala zajeti vse rokopisne dokumente in nekatere tudi reproducirati in kulturno-zgodovinsko ali jezikovno analizirati. Drugi del prvega poglavja zajema predstavitev objav in raziskovanja posameznih (13) zgodnjeslovenskih rokopisov. Na koncu poglavja sta dodani še dve preglednici: tabela z datacijami vseh rokopisov pri posameznih raziskovalcih in »geografija zgodnjeslovenskih jezikovnih spomenikov« s podatki o zapisovalcu, mestu nastanka, kraju odkritja in sedanjem nahajališču rokopisa.

Osrednji drugi razdelek (*Zgodnjeslovenski rokopisni dokumenti*) zajema novo izdajo devetih obsežnejših rokopisov: Celovškega/Rateškega, Stiškega, Kranjskega, Videmskega, Škofjeloškega, Starogorskega, Černejškega, Auersperškega rokopisa in Načrta za pridigo, vendar brez obsežnih tekstoloških in jezikoslovnih komentarjev, ki jih vsebuje nemška objava celotne disertacije (*Frühslowenische Sprachdenkmäler – Die handschriftliche Periode der slowenischen Sprache (XIV. Jh. bis 1550)*, Studies in Slavic and general Linguistics, Rodopi, Amsterdam – Atlanta, GA 1998). Izdaja zajema izvirna besedila v avtorjevem zapisu, sledi »fonični prepis«, ki je pravzaprav le poknjžjen zapis izvirnika, in priredba besedil v sodobni slovenščini. Slabo polovico knjige zajemajo dodatki: seznam literature, dragoceno abecedno urejeno kazalo citatnih oblik z navedbo mesta ter okrajšanim virom (52 strani), nadalje prvič objavljena avtorjeva bibliografija (133 bibliografskih enot), ter 16 reprodukcij spomenikov (Rateškega, Videmskega, Škofjeloškega, Černejškega (11 strani) in Načrta za pridigo). Knjigo je uredila in besedilo jezikovno redigirala Ivanka Hergold, prevedla Helena Ošlak, oblikoval pa Matej Sušič.

Avtor je v tretjem sklepnem poglavju začrtal tudi nadaljnje naloge raziskovanja jezika v rokopisnem obdobju: opis stanja jezika (poskus rekonstrukcije tudi

za nezajeta področja v vzhodnem in južnem delu slovenskega ozemlja) in pravilna zgodovinska uvrstitev jezika in njegovih nosilcev v etnogenetski in jezikovni razvoj Slovencev, prevajalska tradicija (iskanja virov) in sožitja slovenščine z drugimi jeziki, težnja po oblikovanju knjižnega jezika. Avtor mešani jezik spomenikov z različnimi narečnimi značilnostmi, ki kaže na nedoslednosti in je »znamenje jezikovne neustaljenosti« (Sklep, 137), razlaga tudi kot »prizadevanje za skupni standardni jezik, »težnjo po formiranju slovenskega knjižnega (pisnega in ustnega) jezika, ki naj bi bil razumljiv za večino ljudi« (137). Odpira pa tudi vprašanje kronologije nekaterih glasoslovnih in oblikoslovnih pojavov. Ob koncu izraženo avtorjevo upanje, da bodo rezultati »pripomogli k novim pogledom na zgodovino slovenskega jezika in nemara pomenili tudi neke vrste spodbudo ter izhodiščno gradivo za nastanek nove zgodovine slovenskega jezika, kar se je, kot upamo, izkazalo za potrebno« (139), je nedvomno utemeljeno, saj je s svojim strokovnim pregledom in jezikoslovnim opisom omogočil celosten vpogled v ohranjeno rokopisno zbirko predknjižnega obdobja.

Izčrpna in sistematična monografija o zgodneslovenskih jezikovnih spomenikih dr. Nikolaja Mikhailova je celovit besedilni in literarnozgodovinski prikaz ohranjenih pomnikov v predknjižnem, kulturnem obdobju slovenskega jezika in neprecenljiv prispevek k jezikovni in kulturni zgodovini slovenskega jezika, ki je tako tuji in sedaj tudi širši slovenski javnosti, učiteljem in študentom, jezikoslovcem in vsem zainteresiranim približala izredno pomembno in nezanemarljivo, a malo poznano in raziskano poznosrednjeveško obdobje slovenskega pismenstva, ki bo morda z novimi odkritji še nadalje razširjalo in dopolnjevalo vedenje o začetnih razvojnih stopnjah slovenskega jezika.